

ГОЛОДОМОРИ ХХ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ХХІ СТОЛІТТЯ: ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ

Валерій Шепітько

THE HOLODOMORS OF THE 20th CENTURY AND RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF THE 21st CENTURY: ESTABLISHING FACTS AND PROVING THE CRIMES OF TOTALITARIAN REGIMES

Valery Shepitko

The article is devoted to the problems of determining the mechanisms of prosecution for crimes committed by the totalitarian regime during the Holodomor-genocide (other artificial famines) in Ukraine and the conduct of the Russian-Ukrainian war in modern conditions. The need to create a special mechanism of justice to prosecute persons involved in crimes, to conduct an investigation by the International Criminal Court in accordance with the Rome Statute is argued. Attention is focused on the role of documenting the facts of the commission of international crimes (the crime of aggression, the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes), collecting and submitting evidence of the commission of these crimes to the court. The importance of the application of special and forensic knowledge in proving the facts of the commission of crimes by the totalitarian regime is determined. The role of non-governmental, human rights organizations in helping law enforcement agencies to form the evidentiary base of crimes is emphasized. The position is expressed regarding the need to develop certain algorithms, rules, questionnaires, methods for collecting, recording and researching evidentiary information. The importance of researching information about committed international crimes in electronic sources, recording digital evidence is analyzed. The possibility of using the data of new forensic areas in the formation of evidentiary information: digital and nuclear forensics is considered.

Keywords: Holodomor-genocide, Russian-Ukrainian war, totalitarian regime, crime of aggression, crime of genocide, war crimes, evidence, proving, criminalistics, forensic science, digital forensics, nuclear forensics.

Тоталітарний режим використовує інструменти, які спрямовані на залякування та знищення «ворогів», застосування терору і управління масами. Історія української державності яскраво демонструє періоди, коли застосовувалися механізми комуністичного тоталітарного режиму до української нації, намагання знищити українське населення (Голодомор), здійснити ідеологічний вплив на людей, змінити їх культурний та просвітницький рівень, сфальсифікувати історичну спадщину. У сучасних умовах тоталітарний режим (рашизм) фактично повторює механізми своїх попередників за допомогою широкомасштабної війни проти України, знищуючи цивільне українське населення, руйнуючи житлові будинки, об'єкти інфраструктури, позбавляючи людей житла, тепла, води, електроенергії тощо (геноцид ХХІ століття).

Діяльність тоталітарного режиму пов'язана із вчиненням найбільш тяжких злочинів: злочину агресії, злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів. Існує необхідність у встановленні фактів, документуванні та доказуванні цих злочинів для того, щоб притягнути до відповідальності винуватих осіб (у тому, числі й тоталітарну державу).

Прагнення до справедливості передбачає визначення юридичних механізмів притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, використання національних та міжнародних інсти-

туцій, які змогли б виконати функцію правосуддя. У цьому сенсі важлива роль має бути відведена Міжнародному кримінальному суду (МКС).

Судові інстанції мають оперувати доказовою інформацією. Докази вчинення міжнародних злочинів мають бути належним чином зібрані, зафіксовані, досліджені та подані до суду. У цьому визначається суттєва роль спеціальних та криміналістичних знань, можливість звернення до проведення судових експертиз, використання новітніх напрямків криміналістики (судових наук).

Характеристика злочину геноциду, вчиненого тоталітарним режимом у XX та XXI століттях. У XX столітті на долю української нації припадають тяжкі трагедії: голод 1921–23 років, Голодомор 1932–1933 років, репресії 1937–1938 років, Друга світова війна 1939–1945 років, голод 1946–1947 років. Тоталітарний більшовицький (комуністичний) режим Радянського Союзу під керівництвом Йосипа Сталіна обумовив виникнення масового штучного голоду на теренах України, застосовував терор голодом (геноцид).

Масовий штучний голод – це ціна, яку сплачував український народ за свою свободу, за прагнення до волі. Голодомор виступає як реакція тоталітарного комуністичного режиму на відновлення української державності, на український національний рух. Фактично голод був зброєю проти українського населення.

Документальні джерела 30-х років XX століття (постанов, директив, доповідних записок, листів або телеграм ЦК ВКП(б), Раднаркому УСРР та СРСР, ЦК КП(б)У) (Гнезділо та ін. 2008) свідчать про умисне створення тяжких умов життя для українського населення (особливо у сільській місцевості), здійснення реквізиції хліба та інших продуктів харчування, встановлення надмірних планів хлібозаготівель і в той саме час відправлення «зелених ешелонів» для промислових районів Росії. Зокрема, у телеграмі ЦК ВКП(б) за підписом секретаря Йосипа Сталіна Центральному Комітету КП(б)У з оголошенням постанови ЦК ВКП(б) від 1 січня 1933 р. «Про добровільну здачу державі колгоспами, колгоспниками та одноосібниками раніше прихованого хліба та вжиття суворих заходів щодо тих, хто продовжуватиме укривати від обліку хліб» вказано на необхідність «застосування суворих заходів стягнення, передбачених постановою ЦВК та РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. (про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та укріплення громадської соціалістичної власності).

Голодомор-геноцид 1932–33 років, під час якого було знищено 10,5 мільйонів українців, інші штучні голоди, які Україна пережила у XX столітті, – це жахливі злочини комуністично-більшовицької тоталітарної держави, правду про які комуністичний режим старанно приховував і викривляв протягом багатьох десятиліть (Епіфаній 2021, с. 10–11). Факти злочинної діяльності тоталітарного режиму потребують свого встановлення, визначення їхньої масштабності та чисельності знищених українців, визнання цілеспрямованого геноциду українського народу.

В Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. У ст. 1 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 17 квітня 1991 р. вказано на недопущення повторення злочинів тоталітарних режимів.

У XXI столітті розгортається російсько-українська війна. Її датою початку вважається 20 лютого 2014 р., а повномасштабне вторгнення з боку РФ в Україну розпочалося 24 лютого 2022 р. О 3:40 ранку 24 лютого 2022 р. почалася масштабна війна РФ проти України. У цей час у багатьох містах України люди відчували артилерійські вибухи. РФ оголосила про військову «спеоперацію» нібито з метою «демлітаризації та денацифікації України». Тоталітарний режим у Росії розв'язав цю війну. Генеральна асамблея ООН у своїй резолюції від 2 березня 2022 р. засудила дії Росії та назвала їх агресією проти України.

Способами ведення цієї війни є цілеспрямований терор в усіх українських регіонах, масові вбивства та катування, викрадення людей та зґвалтування, примусова депортація цивільного населення, знищення цивільної інфраструктури Маріуполя, Харкова, Чернігова, Кременчука, Херсона, Миколаєва, Нікополя, Львова інших населених пунктів, звірства в Ірпені, Бучі, Гостомелі, Бородянці, Ізюмі, Куп'янську, окупація окремих регіонів країни, що дозволяє ставити питання про геноцид українського народу.

Російські окупаційні війська лише упродовж тижня (з 27 жовтня по 3 листопада 2022 р.) запустили 68 ракет та застосували 30 дронів-камікадзе по об'єктах на території України. Масовані ракетні удари по енергетичних об'єктах України відбулися 15 листопада 2022 р., коли було випущено 96 ракет та 10 дронів-камікадзе і через це близько 20 мільйонів людей залишилися без енергопостачання. 29 грудня 2023 р. теж було здійснено масований ракетний обстріл

(ворог використав близько 160 засобів повітряного нападу). Кількість загиблих від ракетного удару лише у Києві – 32 цивільні людини.

Окрім того, у сучасних умовах (вже майже два роки) РФ веде проти України повномасштабну війну, яка змусила більше ніж третину українців покинути свої домівки (майже 14 мільйонів українців за перші 100 днів війни), а у багатьох забрала й життя. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців встановлено, що в Європі перебувало 7,6 мільйонів українських біженців, 4,2 мільйона зареєструвалися та попросили притулок та допомогу.

За статистичними даними Офісу Генерального прокурора станом на 6 листопада 2023 року в Україні було зареєстровано 112 251 злочин агресії та воєнних злочинів, 16 320 злочинів проти національної безпеки України. За даними ювенальних прокурорів, 1 653 дитини постраждало в Україні внаслідок збройного вторгнення РФ в нашу країну. При цьому, 510 дітей загинуло та 1143 отримали поранення. Росія у XXI столітті намагається вчинити геноцид, повторити злочини СРСР – руйнує критичну інфраструктуру, вбиває цивільне населення, депортує дітей, викрадає зерно, блокує українські порти, намагається вчинити світову продовольчу кризу.

У ст. 3 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Женева, 12 серпня 1949 року) вказано, що є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де стосовно осіб, які не беруть активної участі в бойових діях: а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; с) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; д) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні.

У 2006 р. Верховна Рада України офіційно визнала Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу (Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р.). У сучасній воєнній агресії РФ проти України створюються умови для голоду ще більш масштабного характеру (1/5 людства). На рівні Верховної Ради України та парламентів окремих держав (Польщі, Канади, Чехії, Литви, Латвії, Естонії, Ірландії) вже здійснено політичне визнання, що Росія в сучасних умовах вчинила геноцид проти українського народу. Також відбувається визнання російського режиму терористичним.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції 96 (I) від 11 грудня 1946 р. оголосила, що геноцид є злочином, що порушує норми міжнародного права, суперечить духу і цілям Організації Об'єднаних Націй, цивілізований світ засуджує його, визнаючи, що протягом всієї історії геноцид завдавав великих втрат людству. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. визначає, що «геноцид незалежно від того, чи відбувається він у мирний, чи воєнний час, є злочином, що порушує норми міжнародного права і проти якого вони зобов'язуються вживати заходів попередження і карати за його здійснення».

У Римському статуті Міжнародного кримінального суду (ст. 6) вказано, що «геноцид» означає будь-яке з таких діянь, що вчиняються з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) спричинення серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; с) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне її знищення; д) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню у середовищі такої групи; е) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої».

Поняття геноциду визначено й у кримінальному законодавстві України. У ст. 442 КК України визначено поняття геноциду, як «діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу».

У спеціальних літературних джерелах справедливо наголошується, що Голодомор був організований як один із злочинів у серії інших злочинів, спрямованих на знищення, цілковите чи часткове, української нації (Антонович 2011, с. 47–51). Автор терміна «геноцид» Рафаель Лемкін визначив *український геноцид* як намір режиму знищити українську націю в чотири стадії: 1) знищення національної еліти; 2) знищення національної церкви; 3) винищення значної частини українських селян; 4) змішування українців з іншими національностями шляхом переселень (Serbin 2009). На переконання Р. Лемкіна класичний приклад *радянського геноциду*,

його найдовший і найширший експеримент русифікації – винищення української нації (Лемкін 2009, с. 37).

Встановлення фактів, документування та доказування злочинів тоталітарного режиму. Злочин агресія, злочин геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, що сьогодні вчиняються представниками РФ – віднесено до міжнародних злочинів. Історичними прикладами реального притягнення до відповідальності осіб за міжнародні злочини є рішення Нюрнберзького військового трибуналу щодо певних осіб причетних до злочинів та масових убивств під час Другої світової війни, Міжнародних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди та ін.

Президент України 3 квітня 2022 р. оголосив про створення спеціального механізму правосуддя для притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів проти українського народу. У своєму зверненні Президент України повідомив, що «суть цього механізму – спільна робота національних та міжнародних фахівців: слідчих, прокурорів та суддів. Цей механізм допоможе Україні та світу притягнути до конкретної відповідальності осіб, які розв'язали або будь-яким чином брали участь у цій страшній війні проти українського народу та у злочинах проти наших людей».

Виникає питання щодо процесу розслідування та притягнення до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, механізмів документування фактів, збирання та подання до суду доказів учинення цих злочинів. Будь-яке розслідування злочинів або судовий розгляд – «боротьба за інформацію».

Докази (доказову інформацію) необхідно розглядати як будь-які фактичні дані, отримані у процесуальному порядку, на підставі яких органи досудового розслідування та суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (англ. evidence) (Шепітько & Шепітько 2021, с. 151,152). У ст. 84 КПК України визначено поняття доказів: доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Недостатність інформації (відсутність доказів або їх хибність) ускладнює процес встановлення факту вчиненого кримінального правопорушення, винуватих осіб, мотивів злочину (правопорушення) тощо.

Встановлення історичної правди – є кроком у відновлення справедливості, побудови вільної України. Прикладом встановлення наслідків геноциду, чисельності знищених українців комуністичним тоталітарним режимом є матеріали досудових розслідувань, а також результати комплексних судових експертиз, які були проведені у межах кримінального провадження у 2019–2022 років (історико-лінгвістичної, історико-джерелознавчої, судової науково-правової, судово-психологічної, статистично-криміналістичної, історико-криміналістичної) (Кузнецова та ін. 2023, с. 237–487).

Звернення до спеціальних та криміналістичних знань дозволяє встановлювати факти, які відбулися у минулому, збирати докази вчинення злочину геноциду та інших злочинів, що набувають міжнародного характеру. Застосування сучасних наукових даних та проведення судових експертиз: медичних, геномних, криміналістичних, археологічних, документознавчих, економічних тощо дозволяє встановлювати факти щодо кількості загиблих людей, загибелі певних груп населення, причин настання смерті, матеріальних збитків, створення тяжких життєвих умов, скорочення дітонародження.

Відомим із історії криміналістики прикладом щодо збирання доказів у складних умовах збройного конфлікту є діяльність швейцарського професора Рудольфа Арчібальда Рейсса (Rodolphe Archibald Reiss), який у 1914 р. прибув до Сербії за запрошенням її уряду як експерт для розслідування злочинів Угорської, Німецької та Болгарської армій у Першій світовій війні. У 1916 р. Р. А. Рейсс опублікував «Report upon atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the First invasion of Serbia» (London, 1916). У 1918 р. виходить друком ще одна робота, яка була присвячена Р. А. Рейсом подіям Першої світової війни «Les infractions aux lois et conventions de la guerre commises par les enemies de la Serbie depuis la retraite Serbe de 1915. Resume de l'enquete executee sur le front de Macedoine» (Paris, 1918). Обидві праці являли собою криміналістичне дослідження фактів, які мали місце під час Першої світової війни, – у формі своєрідних звітів або висновків, які були проілюстровані фотографіями, показаннями свідків та експертними дослідженнями (Шепітько 2015, с. 111, 112). Вказані матеріали були використані для засудження злочинів, що були вчинені під час Першої світової війни. Практика застосування криміналістичних знань для збирання доказової інформації під час глобальних збройних конфліктів (ведення війн) є актуальною й у сучасних умовах.

Стаття 15 Римського статуту містить вказівку про те, що прокурор може порушувати розслідування *progrio motu* на підставі інформації про злочини, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (ч. 1). Прокурор оцінює серйозність отриманої інформації. З цієї метою він може запитувати додаткову інформацію у держави, органів Організації Об'єднаних Націй, міжурядових або неурядових організацій або із інших надійних джерел, які він визнає належними, та може отримати письмові або усні свідчення у місці перебування Суду (ч. 2). Окрім того, у ч. 3 ст. 15 Римського статуту зазначено, що «потерпілі можуть робити подання Палаті попереднього провадження у відповідності з правилами процедури та доказування».

Діяльність Міжнародного кримінального суду передбачає можливість застосування спеціальних знань (залучення обізнаних осіб). Формою міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності є участь судових експертів різних держав під час розслідування та судового розгляду правопорушень щодо гуманітарного права та інших злочинів міжнародного характеру.

У Регламенті Міжнародного кримінального суду є Положення 44 Експерти, в якому передбачено можливість залучення експертів до діяльності Міжнародного кримінального суду. Зокрема, у п. 2 цього Положення зазначено, що «Палата може надавати свої вказівки до відома експерта» а в п. 5 вказано, що «Палата може робити будь-які розпорядження відносно теми експертної доповіді, кількості експертів, які повинні отримати вказівки, способу повідомлення вказівок експертам, форми надання їх доказів і термінів підготовки їх доповіді та повідомлення про неї».

У Правилах Процедури та Доказів (Rules of Procedure and Evidence) Міжнародного кримінального суду, які є інструментом для застосування Римського статуту, теж передбачено можливість використання спеціальних знань. Зокрема, Правило 19 (Rule 19 Expertise in the Unit) регламентує можливість звернення щодо проведення експертизи в різних випадках.

Офіс Генерального прокурора (Україна), 13 країн-членів ЄС та Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС) відкрили розслідування вчинених в Україні воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Спеціальна слідча група ЄС (Joint Investigation Team, JIT) була створена разом з Польщею, Литвою та Україною за підтримки Євроюсту та Європолу. Євроюст і Міжнародний кримінальний суд (МКС) домовилися про об'єднання зусиль і про участь Суду в спільній слідчій групі. Пізніше членами спільної слідчої групи також стали Естонія, Латвія, Словаччина та Румунія.

Важливу роль у збиранні даних про факти вчинення злочину агресії, злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів мають здійснювати не лише органи правопорядку, а й неурядові (громадські) організації. Допомога таких організацій є важливою у документуванні (фіксації доказової інформації) вчинення воєнних та інших міжнародних злочинів. Прикладом такої діяльності є коаліція «Україна. 5 ранку», яку утворили 16 українських правозахисних організації саме для фіксації воєнних злочинів, злочинів проти людяності, інших грубих порушень прав людини. Аналогічні функції для фіксації закордоном воєнних злочинів, вчинених в Україні (інформація, яка приймається від біженців та тимчасово переміщених осіб) взяв на себе проєкт «Соняшники» (Шепітько 2022, с. 259).

Постає питання про необхідність розроблення певних алгоритмів, правил, опитувальників щодо збирання, документування та фіксації доказової інформації. Можливо говорити й про необхідність розроблення криміналістичних методик розслідування міжнародних злочинів, формування системи наукових положень і рекомендацій щодо організації та здійснення розслідування та запобігання окремим видам злочинів (розроблення типових систем (алгоритмів) дій уповноважених осіб).

Відображення геноциду та інших злочинів міжнародного характеру віддзеркалюється й у інформаційному просторі – заперечення існування української нації, її тисячолітньої історії та культурної спадщини. Окрім того значна кількість інформації про вчинені воєнні та інші міжнародні злочини зберігається в електронних (цифрових) джерелах, комп'ютерних системах, додатках до смартфонів, мобільних телефонів, планшетів тощо. У цьому сенсі суттєвого значення набувають підходи щодо можливостей роботи з так званими цифровими доказами (цифровою інформацією або електронними слідами) – інформацією, яка створена за допомогою високих інформаційних технологій. У наукових джерелах зарубіжних країн широкого застосування набув термін «digital evidences» (цифрові докази), під якими розуміють будь-які збережені дані або дані, що передаються з використанням комп'ютерної чи іншої техніки (Цехан 2013, с. 257). Цифрові докази – це фактичні дані, що подані у цифровій формі та зафіксовані

на будь-якому типі носія (Цехан 2013, с. 256–260). Цифрові докази вимагають новітніх підходів до їх збирання, зберігання, використання та дослідження під час доказування у кримінальному провадженні.

Сучасні криміналістичні знання відображають певні тенденції глобалізованого світу та пов'язані з комп'ютеризацією діяльності органів правопорядку та суду, формуванням баз знань та даних, використанням новітніх технологій, зверненням до штучного інтелекту. Сучасний світ знаходиться в умовах *цифровізації*. Фактично можна констатувати появу й окремого криміналістичного напрямку – «цифрової криміналістики» (англ. Digital Forensic, Digital Forensic Science or Digital Criminalistics). Цифрова криміналістика має відношення до процесу збирання, отримання, збереження, аналізу та подання електронних (цифрових) доказів у досудовому та судовому провадженні, а також дослідження за допомогою судових експертиз (комп'ютерно-технічних (експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів), телекомунікаційних, експертиз відео, звукозапису та ін).

У сучасних умовах важливого значення також набуває й формування нового наукового напрямку «ядерної криміналістики» (англ. Nuclear Forensics) (Shepitko & Shepitko 2022, р. 20–30) і використання спеціальних знань про ядерні та інші радіоактивні матеріали, про можливості протидії використанню зброї масового знищення. Термін «ядерна криміналістика» вже застосовується у документах щодо міжнародної кооперації з ядерної безпеки (положення Комюніке Сеульського саміту, 2012 та Гаагського саміту, 2014).

Дана проблема постає особливо актуальною, оскільки у війні Росії проти України агресор погрожує застосувати ядерну зброю, здійснює ракетні обстріли поряд з атомними електростанціями (Чорнобильською, Запорізькою, Хмельницькою, Рівненською та ін. АЕС), а також відбуваються бойові дії на території таких спеціальних об'єктів. Актом ядерного тероризму є захоплення Чорнобильської та Запорізької АЕС військами РФ. Вже на одинадцятий день війни, 6 березня 2022 р. російські війська обстріляли Харківський фізико-технічний інститут з реактивних систем залпового вогню «Град». В інституті знаходиться дослідна ядерна установка «Джерело нейтронів», в активну зону якої завантажено 37 паливних ядерних елементів (Shepitko & Shepitko 2022, р. 20).

Злочини, учинені з боку тоталітарного режиму РФ, та їх наслідки: масштабність руйнувань, обсяг знищеної цивільної інфраструктури, кількість загиблого мирного населення, насильницька депортація людей, шкода екосистемі – мають бути належним чином задокументовані та зафіксовані, а винуваті у вчиненні злочинів покарані.

Висновки. За результатами дослідження проведено паралелі щодо вчинення злочинів тоталітарними режимами у ХХ та ХХІ століттях: вчинення Голодомору-геноциду 1932–1933 років (інших штучних голодів) на теренах України та вчинення злочинів під час російсько-української війни з 2014 року по теперішній час.

Існує нагальна потреба у створенні спеціального механізму правосуддя для притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів тоталітарного режиму. У сучасних умовах важлива роль відведена Міжнародному кримінальному суду (МКС), функціонуванню спільних слідчих груп та офісу прокурора МКС щодо документування фактів учинення міжнародних злочинів.

Важливу роль у збиранні даних про факти вчинення злочину агресії, злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів мають здійснювати не лише органи правопорядку, а й неурядові (громадські) організації.

Звернення до спеціальних та криміналістичних знань, проведення судових експертиз дозволяє встановлювати факти, які відбулися у минулому, збирати докази вчинення злочину геноциду та інших злочинів, що набувають міжнародного характеру. У сучасних умовах важливого значення набувають питання протидії інформаційній війні, збирання цифрових доказів. Цифрова криміналістика має відношення до процесу збирання, отримання, збереження, аналізу та подання електронних (цифрових) доказів у досудовому та судовому провадженні. Важливим у формуванні доказової інформації є й новий напрямок криміналістики – ядерна криміналістика.

Список джерел та літератури

- АНТОНОВИЧ, М. М., 2011, Елементи злочину геноциду в голодоморі 1932–1933 років в Україні згідно з Римським Статутом Міжнародного Карного Суду, Наукові записки НаУКМА. Том 116. Юридичні науки. 47–51.
- ГНЕЗДІЛО, О. С. та ін., 2008, Голодомор 1932–1933 років на Харківщині. Харків: Оригінал.

- ЕПІФАНІЙ, 2021, Слово Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія, Масові штучні голоди: пам'ятаємо, вшановуємо. Харків: Право, 10, 11.
- КУЗНЕЦОВА, Н., та ін., 2023, Диктатори ХХ–ХХІ століть: тоталітарні режими та наслідки для суспільства. Харків: Право.
- ЛЕМКІН, Р., 2009, Радянський геноцид в Україні. У: Стасюк О., ред., Сербін Р. Київ: Майстерня книги.
- ЦЕХАН, Д. М., 2013, Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування, Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, № 5, 256–260.
- ШЕПІТЬКО, В. & ШЕПІТЬКО, М., 2021, Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право.
- ШЕПІТЬКО, М. В., 2015, Рудольф Арчибальд Рейс, Криміналіст першодрукований, № 10. Харків: Апостіль, 109–117.
- ШЕПІТЬКО, М. В., 2022, Про роль неурядових організацій в протидії кримінальним правопорушенням в умовах війни, Матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції: Українська кримінальна юстиція в умовах війни. Львів: ЛьвДУВС, 258–260.
- SERBIN, R., 2009, Rafael Lemkin on the Ukrainian Genocide, The Holodomor Studies, Vol. 1, 143 p.
- SHEPITKO, V., & SHEPITKO, M., 2022, Nuclear Forensics: Formation and Role in Modern Conditions, 18th International Congress «Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies, Practice», Vilnius, 20–30.

References

- ANTONOVYCH, M. M., 2011, Elementy zlochynu henotsydu v holodomori 1932–1933 rokiv v Ukraini zhidno z Rym'skym Statutom Mizhnarodnoho Karnoho Sudu [Elements of the crime of genocide in the famine of 1932–1933 in Ukraine according to the Rome Statute of the International Criminal Court]. Naukovi zapysky NaUKMA. Tom 116. Yurydychni nauky, 47–51. [In Ukrainian].
- ЕПІФАНІЙ, 2021, Slovo Blazhennishoho Mytropolityta Kyivskoho i vsiei Ukrainy Epifaniia. Masovi shtuchni holody: pamiataiemo, vshanovuiemo [Mass artificial famines: we remember, we honor]. Kharkiv: Pravo, 10, 11. [In Ukrainian].
- HNEZDILO, O. S. ta in., 2008, Holodomor 1932–1933 rokiv na Kharkivshchyni [The Holodomor of 1932–1933 in Kharkiv Oblast]. Kharkiv: Oryhinal. [In Ukrainian].
- KUZNETSOVA, N., ta in., 2023, Dyktatory XX–XXI stolit: totalitarni rezhymy ta naslidky dlia suspilstva [Dictators of the 20th – 21st centuries: totalitarian regimes and consequences for society]. Kharkiv: Pravo. [In Ukrainian].
- ЛЕМКІН, Р., 2009, Radianskyi henotsyd v Ukraini [Soviet genocide in Ukraine]. U: Stasiuk O., red., Serbin R. Kyiv: Maisternia knyhy. [In Ukrainian].
- SERBIN, R., 2009, Rafael Lemkin on the Ukrainian Genocide, The Holodomor Studies, Vol. 1, 143 p. [In English].
- SHEPITKO, M. V., 2015, Rudolf Archibald Reis [Rudolph Archibald Race]. Kryminalist pershodrukovanyi, № 10. Kharkiv: Apostil, 109–117. [In Ukrainian].
- SHEPITKO, M. V., 2022, Pro rol neuriadovykh orhanizatsii v protydii kryminalnym pravoporushenniam v umovakh viiny [About the role of non-governmental organizations in combating criminal offenses in wartime]. Materialy VIII (XXI) Lvivskoho forumu kryminalnoi yustytsii: Ukrainska kryminalna yustytsiia v umovakh viiny. Lviv: LvDUVS, 258–260. [In Ukrainian].
- SHEPITKO, V. & SHEPITKO, M., 2021, Kryminalne pravo, kryminalistyka ta sudovi nauky: entsyklopediia [Criminal law, criminology and forensic science: an encyclopedia]. Kharkiv: Pravo. [In Ukrainian].
- SHEPITKO, V., & SHEPITKO, M., 2022, Nuclear Forensics: Formation and Role in Modern Conditions, 18th International Congress «Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies, Practice», Vilnius, 20–30. [In English].
- TSEKHAN, D. M., 2013, Tsyfrovi dokazy: poniattia, osoblyvosti ta mistse u systemi dokazuvannia [Digital evidence: concepts, features and place in the evidence system]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia, № 5, 256–260. [In Ukrainian].

Голодомори ХХ та російсько-українська війна ХХІ століть: встановлення фактів та доказування злочинів тоталітарних режимів

Стаття присвячена проблемам визначення механізмів притягнення до відповідальності за злочини вчинені тоталітарним режимом під час учинення Голодомору-геноциду (інших штучних голодів) в Україні та ведення російсько-української війни в сучасних умовах. Аргументовано необхідність створення спеціального механізму правосуддя для притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів, проведення розслідування Міжнародним кримінальним судом у відповідності з Римським статутом. Акцентовано увагу на ролі документування фактів учинення міжнародних злочинів (злочин агресія, злочин геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини), збирання та подання до суду доказів учинення цих злочинів. Визначено важливість застосування спеціальних та криміналістичних знань у доказуванні фактів учинення злочинів тоталітарним режимом. Підкреслено роль неурядових, правозахисних організацій у допомозі правоохоронним органам щодо формування доказової бази вчинення злочинів. Висловлено позицію щодо необхідності розроблення певних алгоритмів, правил, опитувальників, методик для збирання, фіксації та дослідження доказової інформації. Проаналізовано важливість дослідження інформації про вчинені міжнародні злочини в електронних джерелах, фіксації цифрових доказів. Розглянуто можливість використання даних нових криміналістичних напрямків у формуванні доказової інформації: цифрової та ядерної криміналістики.

Ключові слова: Голодомор-геноцид, російсько-українська війна, тоталітарний режим, злочин агресії, злочин геноциду, воєнні злочини, доказ, доказування, криміналістика, судова експертиза, цифрова криміналістика, ядерна криміналістика.

Valery Shepitko, Doctor of Law, Professor, Professor of the Criminalistic Department of the Yaroslav Mudryi National Law University, Head of the Laboratory of the Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, Academician of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Honoured Researcher for Science and Technology of Ukraine.

Валерій Шепітько, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, завідувач лабораторії Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0719-2151>

Received: 11.01.2024

Advance Access Published: February, 2024